

de door zijn zoon genoemde termijn van diens belijdenis! Verdriet over hun wederzijds onvermogen om elkaars diepste gevoelens te delen, brengt de vader tot een ontroerende poging de afstand tussen Bram en hem zo zuiver mogelijk onder woorden te brengen. Hij beschouwt zich nog wel als orthodox gereformeerd, maar niet meer zo strikt formeel als hij ooit begon en Bram nu blijkbaar wil zijn. Om zijn blijvende verwantschap met de orthodoxie te demonstreren wijst hij tevens op zijn recente steun aan de anti-revolutionair Jhr I. Cremer van den Berch van Heemstede, die 22 april 1873 voor Leiden in de Tweede Kamer kwam.⁵³

Dat Kuyper senior de eigenaardigheden van zijn zoon kende, komt tevens tot uitdrukking in wat hij bij het verzenden van de brief van 16 mei met vette letters boven het geheel schreef: 'Lees wanneer Gij vrij en kalm zijt'. Toen Bram en zijn vrouw 20 mei met een grote kist sigaren en een Grieks Nieuwe Testament in helder lettertype op seniors verjaardag kwamen, moest deze evenwel tot zijn teleurstelling constateren, dat de inhoud van de brief, waar hij zich –mede vanwege zijn slechte gezichtsvermogen– toch de nodige inspanning voor getroost had, nog maar half tot zijn zoon was doorgedrongen. Het stuk was te lang geweest voor iemand die 'over weinig tijd te beschikken' had. Wel had Bram tijdens de visite verzekerd het bewuste gedeelte over de Leidse 'haspelarijen' beslist 'niet geschreven te hebben zonder aan mij [senior] te denken'.⁵⁴

Niet de minste twijfel

Welke conclusies zijn uit het bovenstaande te trekken? In de eerste plaats dat de *Confidentie* niet gelezen dient te worden als een apologie, zoals Stellingwerff wil, maar als Kuypers manifest dat hij na een periode van bezinning weer geheel terug was in de strijd over de toekomst van de kerk in de Nederlandse samenleving.⁵⁵ Toevallig of niet: de brochure verscheen juist op de dag dat hij 'De Saphyrberg' betrof, het trouwsymbool van een vaste kern van volgelingen.

Het zelfportret weerspiegelt hoe hij zich op dat moment zag en ook –voor het eerst!– publiekelijk wilde tonen: de door God geroepen en toebereide leider om de kerk op te richten uit haar nood. Kenmerkend zijn de woorden waarmee hij het verhaal van zijn bekering, dat veeleer een verhaal van zijn roeping is, inleidt: 'Aandachtig zelfonderzoek, gepaard aan de herinnering uit diep bewogen dagen, *gunt mij dan ook niet den minsten twijfel*, of de gebondenheid van mijn hart aan het Kerkelijk vraagstuk, moet uit de eigenaardige indrukken van die fel bewogen periode mijns levens worden verklaard'. Kuyper heeft gedurende en direct na de periode van overspanning naar absolute ze-

53. *Confidentie*, 46. G. Groen van Prinsterer, *Briefwisseling VI* (1869-1876), bewerkt door J.L. van Essen, 's-Gravenhage 1992, 412, 422, 434.

54. J.F. Kuyper aan A. Kuyper, 21 mei 1873.

55. Stellingwerff, 'Bekering Kuyper', 44v. Kuyper bedankte Van der Linden voor de geboden 'aanleiding'; *Confidentie*, 15.